

sion. Det er Rians fortjeneste, at dette aspekt nu fremstår skarpt og velargumenteret, også selvom nuancer og facetter undervejs fortøner sig til fordel for beskrivelsen af en repressiv kongemagt.

Jesper Jakobsen

| LEON JESPERSEN & CHRISTIAN LARSEN (UDG.): *Aktstykker og Oplysninger til Rigsrådets og Stændermødernes Historie i Frederik III's Tid. Tredje bind (1654-60)*, Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, København 2013, 630 s., kr. 295 kr.

Med udgivelsen af tredje og afsluttende bind af *Aktstykker og Oplysninger til Rigsrådets og Stændermødernes Historie i Frederik III's Tid* har Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie omsider afsluttet en af de vigtigste kildeudgivelser til dansk historie overhovedet. Udgaven har været længe undervejs. Første bind udkom i 1959, det næste i to halvbind 1974-75 og det sidste i 2014 (der står 2013 på titelbladet). 55 år tog det, bemærkelsesværdigt i betragtning af, at den travle Kr. Erslev trods mange andre gøremål klarede at udgive akterne fra Christian IV's 60 år lange regeringstid på syv år.¹

I en anmeldelse af de to første bind i dette tidsskrift i 1978 påpegede undertegnede, at de anvendte udgivelsesprincipper i sig selv udgjorde en trussel mod projektets gennemførlighed.² Udgifere af de to bind, den meget kompetente arkivar C. Rise Hansen, havde nemlig en anden forståelse af begrebet *oplysninger* end i sin tid Kr. Erslev. I kortfattede indledninger sammenfattede Erslev oplysninger vedrørende mødeindkaldelser, varighed og forhandlingernes udkomme. Kun de kongelige propositioner og rigsrådets betænkninger samt aktstykker, der på anden måde rummede centrale oplysninger om rådets virksomhed, blev aftrykt i deres helhed. I modsætning hertil gengav Rise Hansen i en del tilfælde aktstykker, hvis indhold snarere var administrativt end politisk. Hvad der for alvor sprængte rammerne, var imidlertid, at Rise Hansen også aftrykte lange indberetninger fra

1 *Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Kristian IV's Tid*, I-III, udg. af Kr. Erslev, København 1883-1890. Udgaven er for længst udsolgt, men er for nylig gjort gratis tilgængelig digitalt i form af pdf-filer af høj kvalitet med god læselighed på Kildeskriftselskabets hjemmeside: <http://www.kildeskriftselskabet.dk/content/aktstykker-og-oplysninger-til-rigsraadets-og-st%C3%A6nderm%C3%B8dernes-historie-i-kristian-ivs-tid>.

2 *Historisk Tidsskrift*, 13. rk., V (1978), s. 294-298.

udenlandske diplomater, som nok gav ny viden om udenrigspolitiske forhold og rigsrådernes virke i bredere forstand, men egentlig ikke oplyste meget om de politiske relationer mellem konge og rigsråd. Jeg skønnede i 1978, at inddragelsen af det diplomatiske materiale havde forøget omfanget med mindst en fjerdedel.

Udgiverne, Leon Jespersen og Christian Larsen, oplyser venligt i forordet, at man har taget hensyn til min kritik og er vendt tilbage til de erslevske udgiverprincipper. I hvert fald har vi nu udgaven i hånden. Alfa og omega for en kildeudgave er, at gengivelsen af teksterne er korrekt. De aktstykker, jeg har lavet stikprøvekontrol på, ser ud til at være transskriberet rigtigt. Dog ser inddelingen af det store reformprojekt af 13.-14. oktober 1660 lidt mystisk ud. Punkterne er nummereret 10, 20, 30 osv., men det bør vel være 1°, 2°, 3° etc.? Det er uden tvivl edb-teknikken, der har luret udgiverne. Også de østdanske købstæders nitten punkter 24. oktober 1660 er trykt med samme mærkværdige inddeling.

Udgaven angår nogle af de mest dramatiske og omvæltende år i dansk historie: svenskekrigene, tabet af Skåne i 1658, stændermødet og arvehylndingen i 1660. Indledningerne er i almindelighed præcise og dækkende uden personlige tolkninger. Et enkelt sted går man dog på akkord med dette udmærkede princip. Forhandlingerne på det afgørende stændermøde i København 1660 fra den 20. september til den 7. oktober sammenfattes under den noget tendentiøse overskrift „Overbudspolitik“. Ikke fordi det er forkert; utvivlsomt forsøgte såvel adel som borgerskab at vinde Frederik III for sig ved at overbyde hinanden. Men det er en tolkning, der i princippet altid vil kunne anfægtes, og nok ikke burde have været fremført. I øvrigt er indledningerne oplysende og konkrete, som de bør være i en kildeudgave. Udgiverne undgår endda at tage stilling til et af de mest omdiskuterede spørgsmål i ældre dansk historie overhovedet, nemlig spørgsmålet om ægtheden af det såkaldte Slangebrev af 26. september 1660, der mere end antyder en konspiration mellem kongen og understændernes leder, ud over at henvise til Niels Slanges notoriske upålidelighed, hvilket måske er en slags stillingtagen. Bortset fra den tvivlsomme overlevering forekommer det under alle omstændigheder politisk uforståeligt, at Frederik III skulle have lagt navn til et så kompromitterende dokument. For en eventuel konspiration var brevet både unødvendigt og farligt. Det passer heller ikke med, at Frederik III stort set aldrig røbede sine hensigter.

Mange af akterne har været trykt tidligere, men usystematisk, i flere tilfælde redigerede og forkortede samt spredt i alle mulige publikationer, i reglen uden det nødvendige videnskabelige apparat. Det er der-

for en gevaldig håndsrækning, forskningen hermed har fået. Det gør det ikke ringere, at en anden vigtig kildeudgave, nemlig Kancelliets Brevbøger, nu også er ført op til 1660. Det betyder simpelthen bedre overblik, end vi tidligere har haft.

Desværre er udgaven forsynet med et utilfredsstillende navneregister. Det anføres, at adelige og udlændinge er opført under deres slægtsnavn, alle andre under deres fornavn. Men det kniber med at administrere princippet, hvilket giver problemer, bl.a. med brødrene Ditmer og Johan Bøfke, der var af tysk oprindelse. De er begge registreret under fornavn, den første som Ditmer Bøefcke, broderen som Johan Bøefke. Ditmer er med i Dansk Biografisk Leksikon, som normalt anses for normgivende med hensyn til stavemåde. Her er navnet er stavet Bøfke, det samme gør Johan Jørgensen i sin artikel om brødrene i *Historiske Meddelelser om København* 1961. Vi fortsætter: Laurids Kylling (det hedder han faktisk) fra Assens betegnes korrekt som deputeret (stændermødet i Odense 1657), mens Laurids Skytte fra Præstø åbenbart er en slags dobbeltperson, i hvert fald er han i registret betegnet som *deputerede* (stændermødet i Kbh. 1660). Her er i øvrigt et andet problem. Datidens ortografi var jo temmelig fri, og Laurids Skyttes efternavn blev stavet ret forskelligt. På understændernes fællesbevilling af 19. september 1660 underskriver han sig Lauridz Schøde – vi må håbe, at brugerne kan regne ud, at det er den samme person, som i registret er opført som Laurids Skytte. Christian V's bror er i registret opført som prins Georg. Da han i dansk sammenhæng vel er bedst kendt som prins Jørgen, burde der nok have været en krydshenvisning. Vi fortsætter: Falsterbo i Skåne staves Falstebo, der mangler et r. Og hvad laver (s. 608) en bundtmager (med d)? Her begynder det at blive pinligt. Det er heller ikke godt, at væverlavet (s. 606) staves væverlaget. Store og små bogstaver i flerleddede navne bruges i flæng. I registret hedder det Lolland(s) *Nørre* herred, men Mors *nørre* herred. Det normale er vel at skrive alle tre led med stort, men det skal i hvert fald være ens.

Så er der det, som altid kan diskuteres. Danske stednavne er gengivet i deres moderne form, det burde man nok også have gjort med de norske, selv om vi godt kan regne ud, at Øvre Romerige er det nuværende Øvre Romerike. Som altid kan skånske stednavne give anledning til betragtninger. Ysted er naturligvis den gamle danske form for Ystad, men når man anfører vestensundske navne i deres nutidige form, burde udgiverne nok også have angivet skånske stednavne i deres moderne form, evt. i parentes. En hovedperson i disse års danske historie er den skånske adelsmand Axel Urup, der skrev sig til den skånske herregård Beltebjerg. I dag hedder gården Belteberga, hvilket

nok som en slags forbrugeroplysning for eventuelle svenske brugere burde have været oplyst. Og så skal vi lige en tur mod nord. Idre betegnes i registret som et norsk sogn, men sognet var blevet svensk i 1645.

Registret vidner om begrænset kultur- og personalhistorisk indsigt. Den Vitus Bering, der i registret omtales som assessor i Kammerkollegiet, er især kendt som historiker og digter. Og Arent Berntsen, der skrev det store og betydningsfulde topografiske værk *Danmarks og Norges Frugtbar Herlighed*, kaldes for erhvervsdrivende. Det var han bestemt også, han var storkøbmand og en af kronens store kreditorer. Men det er som topografisk forfatter, han er berømt. *Maleren Karel van Mander* anføres i registret at optræde på side 253, men det er nu side 254. Det får være. Spørgsmålet er, hvilken Karel van Mander? Der er nemlig tre. Det er ikke – hvad udgiverne synes at tro – Christian IV's og Frederik III's velkendte hofmaler, men dennes fader, den i Delft bosiddende tapetvæver af samme navn, der efter Kalmarkrigen udførte de berømte vævede tapeter til Frederiksborg med fremstillinger af Christian IV's kroning og Kalmarkrigen. Tapeterne brændte i øvrigt med slottet i 1859. Normalt betegnes tapetvæveren som Karel van Mander (II), det burde også have været tilfældet her.

Man kan selvfølgelig mene, at de her nedfældede betragtninger over registret er pedanteri, men registret er en væsentlig indgang til materialet. Samtidig vil det uundgåeligt skabe mistanke om, at også resten er fejlbehæftet. Det er anmelderens overbevisning, at det ikke er tilfældet. Med hensyn til registret er forklaringen formentlig, at edb-teknikken har snydt udgiverne. Gammeldags sedler og kort, majsommeligt ført i hånden, var ofte en garanti for akkuratesse. En ting er sikker. Rise Hansen havde aldrig nogensinde lavet så dumme og elementære fejl i registret. Hvad har de tilsynsførende foretaget sig?

Under alle omstændigheder er udgaven anvendelig, og vi kan glæde os over, at akterne til rigsrådets og stændermødernes historie nu er udgivet for hele perioden 1588-1660. Og sådan set har vi en slags fortsættelse i Selskabets udgave af aktstykkerne til Statskollegiets historie 1661-1676, om end Statskollegiet snart tabte indflydelse.³ Tilbage er den forudgående periode. Kildeskriftselskabet havde engang planer om at udgive rigsrådsakterne fra Christian III's og Frederik II's tid, dvs. 1536-88. Dem bør man nu vende tilbage til. Derved vil alle centrale politiske akter fra den såkaldte adelsvælde være publiceret.

Steffen Heiberg

3 *Aktstykker og Oplysninger til Statskollegiets Historie 1660-1676*, I-II, udg. af J. Lindbæk, København 1903-1910.